

## LEXIKON

### HESYCHASMUS

Hesychasmus je asketicko—teologický proud, jehož charakteristické znaky jsou: člověk ve světle teologie Ducha svatého, nauka o Božích energiích a vnitřní modlitbě. Centrum měl na svaté hoře Athosu, ale zárodečně byl přítomen v mnišství od samých jeho počátků. Vedle koinobitského (klášterního) ideálu — řehole Bazila Velikého (†379) a Theodora Studity (†826) – vždy existovala stará anachorétská (poustevnická) tradice čisté kontempace a vnitřního ticha (hesychia = ticho, pokoj, samota). Obě tradice existovaly společně, vzájemně se oplodňovaly. Ale aktivita a ekonomické problémy velkých klášterů tu i tam vysušovaly úrodnou půdu kontempace. Proto měly význam všechny mnišské reformní proudy, zejména na počátku 14. století kontemplativní obnova Řehoře Sinaity, která ustavila hesychasmus jako hnutí. Jeho teologii vypracoval Řehoř Palamas (†1369). Zajímavé je, že hnutí přitáhlo i lidi žijící v manželství. V 15. stol. se však proti této reformě zvedla, silná reakce, zejména pod vlivem západní teologie. Konflikt se odehrával na rovině filozofické (Aristoteles – Platón), ale zejména na rovině dogmatické. Je to konflikt mezi teologií katafatickou a apofatickou.

Katafatická (pozitivní) teologie vychází z předpokladu, že logický pojem Boha vyjadřuje adekvátně jeho bytí. Z pojmu se analyticky odvozují Boží atributy: jednoduchost a jednota. Ontologické zákony se aplikují na Boha jakožto bytí. Apofatická (negativní) teologie vychází z předpokladu radikální transcendence Boha, z nepřekonatelné nepřístupnosti Boha. „Ven“ vychází Bůh ve svých energiích, v nichž je zcela přítomen. Energie, to je Bůh ve svém zjevování, aniž co ztrácí ze své nepřístupnosti. Energie jsou společné všem osobám Trojice, jsou nestvořené, ale pro stvoření přístupné. Pro apofatickou teologii je Bůh víc než bytí, víc než logická forma (pojem). Bůh je „zcela jiný“ než pojem, který o něm máme. Každé dogma je metalogické, ne však rozporné.

Rozdíl od západního pojetí lze vysledovat na problematice milosti. Pro Západ je milost transcendentní, ale stvořená kvalita, může být přivlastněna — v reformaci dovedeno do zcela vnějšího vztahu k člověku (právní pojetí: vyhlášení za spravedlivého). Podle Východu milost, vlastně Boží energie, zbožšťuje člověka ontologicky, dělá z něho skutečně nové stvoření, spravedlivého a svatého reálně, i když z milosti. S radikálně transcendentní Boží podstatou může tedy člověk komunikovat jedině prostřednictvím energií, tedy jaksi eucharisticky: ti, kteří přijímají Boží energii, přijímají Boha. Na Východě byla Palamova nauka oficiálně uznána 1351 cařihradskou synodou. Západ byl rezervovaný. Celý palamismus je mystikou Boží skrytosti, která je překonávána světlem Ducha svatého, vnitřním osvětlením. Důležitou roli v pochopení této mystiky hraje proměnění Páně na hoře Tábor: podle Řehoře Palamy jde o proměnu apoštolů, kteří dostali schopnost uvidět slávu Páně. skrytou v jeho kenózi. „Táborské světlo“, pojem v hesychasmu často užívaný, je projevem působící Boží energie. Cílem celé hesychie je theósis, zbožštění člověka. Hesychasté rozvinuli i psychologické metody pro svůj hlavní zájem, totiž vnitřní modlitbu konanou srdcem či v srdci.

Mezi průkopníky hesychasmu patřil také Mikuláš Kabasilas (†1380), jehož „Život v Kristu“ patří k hlavním dílům byzantské spirituality. Hesychasmus se rozšířil po celém pravoslavném světě (v Rusku Nil Sorský), oživoval stále celou teologii spiritualitou Ježíšovy modlitby. Dnešní zájem o ni na Západě i Východě jen vypovídá o životnosti hesychasmu až do současnosti.